

ЕКОНОМІКА

HA-JOON CHANG

ECONOMICS

THE USER'S GUIDE

ХА-ДЖУН ЧАНГ

ЕКОНОМІКА

ІНСТРУКЦІЯ З ВИКОРИСТАННЯ

4-те видання

*Переклав з англійської
Андрій Лапін*

«НАШ ФОРМАТ» · Київ · 2023

[Почитати опис, рецензію і купити можна на сайті nashformat.ua](https://nashformat.ua)

УДК 33(02.062)

X12

Ха-Джун Чанг

X12 Економіка. Інструкція з використання / Ха-Юн Чанг; пер. з англ. Андрій Лапін. — 4-те вид. — К. : Наш Формат, 2023. — 352 с.

ISBN 978-617-7279-42-5 (паперове видання)

ISBN 978-617-7388-28-8 (електронне видання)

Ця книжка — про економіку як просту науку, яку здатен збагнути кожен. Автор — корейський економіст Ха-Юн Чанг — показує нам «закритий» світ економіки, що приховується від загалу за купою чисел, заплутаних формул і незрозумілих термінів. У книжці стверджується: знатися на економіці може і повинен кожен.

Серед усього іншого автор розмірковує над причинами світової кризи 2008 року, над тим, чи справді люди бідні, бо ліниві, а всі багаті — працюючі, а також чи може країна досягти економічних успіхів, перестрибнувши через етап індустріалізації. І все це — доступно, подекуди жартівливою, мовою.

УДК 33(02.062)

Усі права застережено. All rights reserved

© 2014 by Ha-Joon Chang

© Лапін А., пер. з англ., 2015

© ТОВ «НФ», виключна ліцензія на видання,
оригінал-макет, 2023

ISBN 978-617-7279-42-5 (паперове видання)

ISBN 978-617-7388-28-8 (електронне видання)

ЗМІСТ

<i>Пролог</i>	До чого це все?	9
<i>Інтерлюдія I</i>	Як читати цю книжку	13
Частина перша · Звикання		
<i>Розділ 1</i>	Життя, Всесвіт і все інше	17
<i>Розділ 2</i>	Від шпильки до пін-коду	25
<i>Розділ 3</i>	Як ми до цього дійшли?	36
<i>Розділ 4</i>	Хай розквітне сотня квітів	83
<i>Розділ 5</i>	Дійові особи	126
<i>Інтерлюдія II</i>	Рухаймося далі... ..	148
Частина друга · Використання		
<i>Розділ 6</i>	А скільки вам потрібно?	151
<i>Розділ 7</i>	Як росте ваш сад?	171
<i>Розділ 8</i>	Негаразди в банку «Надійність і довіра»	198
<i>Розділ 9</i>	«Хай здохне Борисова коза» ...	225
<i>Розділ 10</i>	«У мене є кілька знайомих, які працювали»	246
<i>Розділ 11</i>	Левіафан чи філософ-правитель?	267
<i>Розділ 12</i>	«Усього вдосталь»	287
<i>Епілог</i>	Що тепер?	319
<i>Додаткова література</i>		327
<i>Примітки</i>		331

Пролог

До чого це все?

Навіщо вивчати економіку?

Чому люди не надто цікавляться економікою?

Якщо ви взяли до рук цю книжку, то, напевне, хоч трохи цікавитесь економікою. Навіть якщо так, мабуть, вам усе ж таки трохи страшно. Економіку вважають наукою, можливо, не настільки складною, як фізика, але теж доволі непростю. Хтось із вас, імовірно, пригадує виступи економістів на радіо: їхні твердження викликали певні сумніви, проте ви все одно приймали їх на віру. Зрештою, так сказав експерт, а ви у своєму житті жодної книжки з економіки не прочитали.

Та чи справді економіка така вже складна? Звісно, ні, якщо пояснювати її простими словами. У своїй попередній книжці «23 факти про капіталізм, які від вас приховують» я нахабно заявив, що економіка на 95% — це просто здоровий глузд, який навмисне ускладнюють професійними термінами й математикою.

Економіка — не єдина царина, яку хочуть зробити складнішою, ніж вона є насправді. У будь-якій професійній галузі, де потрібні спеціальні знання, — економіці, слюсарстві або медицині — професійна мова сприяє порозумінню між фахівцями, але ускладнює спілкування із зовнішнім світом. Люди технічних професій трохи цинічні: вони свідомо прагнуть зробити свій фах складнішим, ніж він є, аби виправдати високу вартість своїх послуг.

Проте жодній іншій дисципліні не «пощастило» настільки відгородитися від загалу, як економіці. Не володіючи особливими знаннями, люди готові сперечатися на безліч тем: про кліматичні зміни, одностатеві шлюби, війну в Іраку чи атомні електростанції. Але коли розмова доходить до економіки, багато хто миттю втрачає бажання будь-що говорити чи доводити. Коли ви востаннє дискутували про долю євровалюти, нерівність у Китаї або майбутнє обробної промисловості США? Ці питання важливі незалежно від того, де ми

живемо, адже можуть покращити або погіршити ринок праці, вплинути на зарплату, а зрештою, і на пенсію. Утім, найімовірніше, ви про них серйозно не замислювалися.

Такий дивний стан речей почасти можна пояснити тим, що економічні проблеми не зачіпають наших почуттів так глибоко, як, скажімо, кохання, травми, смерть або війна. Так сталося ще й тому, що протягом кількох останніх десятиліть людей особливо наполегливо переконували, буцімто економіка — як фізика і хімія — це наука, де на всі запитання вже готова єдина правильна відповідь. Тому всім, хто не знається на економіці, слід просто прийняти думку фахівців і впокоритися з нею. Грегорі Манків, професор економіки Гарвардського університету й автор одного з найпопулярніших підручників з цієї дисципліни, одного разу сказав: «Економісти полюбують маскуватися під учених. Це я точно знаю, адже сам часто це роблю. Викладаючи на молодших курсах, я цілком свідомо називаю економіку наукою, щоб у студентів не склалося враження, що вони вивчатимуть якусь аморфну навчальну дисципліну»¹.

Прочитавши цю книжку, ви зрозумієте, що економіку в жодному разі не можна називати наукою на кшталт фізики чи хімії. Існує безліч економічних теорій, кожна з них висвітлює складну реальність із певного боку, надає свої моральні та політичні оцінки й судження та, врешті-решт, доходить власних висновків. І цього ще замало: економічні теорії досі не могли спрогнозувати розвиток подій у реальному житті навіть у тих галузях, до яких дотикаються безпосередньо, не в останню чергу тому, що люди наділені свободою волі, й це відрізняє їх від молекул і фізичних об'єктів².

Якщо в економіці не існує єдиної правильної відповіді, ми не можемо залишити її в руках експертів. Кожен свідомий громадянин має знатися на економіці. Звісно, я не пропоную вам узяти грубий підручник і прийняти якусь єдину думку. Ні, економіку слід вивчати так, щоб ознайомитись із різноманітними економічними аргументами й навчитися кожен із них критично оцінювати з урахуванням певних економічних умов, моральних цінностей і політичної мети (зауважте, я не маю на увазі якийсь «один аргумент»). Для цього потрібна книжка, в якій економіка викладається по-новому. Я сподіваюся, що в цій книжці ви знайдете саме такий виклад.

Чим ця книжка відрізняється від інших?

Чим ця книжка відрізняється від інших вступних книжок з економіки?

По-перше, я сприймаю читачів серйозно. І це не просто слова. Моя книжка — не стислий переказ неосязної одвічної істини. Я розповідаю про різні прийоми аналізу економіки й щиро сподіваюся, що читачі цілком здатні їх критично сприймати. Я не уникаю обговорення таких фундаментальних методологічних питань, як-от: чи є економіка наукою та яке значення мають (і повинні мати) для неї моральні цінності. За можливості я розкриваю передумови економічних теорій, аби читачі могли сформулювати власну думку про їхню реалістичність і доречність. Окрім того, я розповідаю, звідки беруться та як збираються числові дані, принагідно попереджаючи, що вони не є так само об'єктивними, як, скажімо, маса слона або температура посудини з водою*. Словом, я намагаюся пояснити читачеві, як потрібно думати, а не *про що*.

Книжка вимагає від читачів якнайглибшого аналізу, але це не означає, що вона складна. У ній немає нічого незрозумілого для людей із середньою освітою. Вам необхідно лише виявити цікавість, щоб дізнатися про справжній стан справ, і терпіння, щоб за один раз подолати кілька підрозділів.

По-друге, докорінна відмінність моєї книжки від інших полягає в тому, що в ній чимало розповідається про світ, як він є. Ні, це не помилка: я справді маю на увазі цілий світ. Тут ви знайдете відомості про різні країни. Звісно, не всім я приділяю однакову увагу. Однак, на відміну від більшості інших книжок з економіки, я не обмежуюся однією-двома країнами або лише одним типом (скажімо, лише заможними або лише бідними країнами). Інформацію переважно подано в числах: масштаби світової економіки, частка в ній США чи Бразилії, частка виробленої продукції, інвестованої Китаєм або Демократичною Республікою Конго, тривалість робочого

* Хоча самі вчені, якщо ви їх запитаєте, скажуть, що навіть ці показники не є цілком об'єктивними.

дня в Греції чи в Німеччині. До цього додаються детально перевірені відомості про інституційні механізми, історичне тло, політичні курси тощо. Сподіваюся, наприкінці книжки читач зможе сказати, що має уявлення про те, як насправді працює світовий економічний механізм.

«А зараз щось зовсім інше...»*

* Так казали в шоу «Летючий цирк Монті Пайтона».

Інтерлюдія I

ЯК ЧИТАТИ ЦЮ КНИЖКУ

Розумію, що не всі читачі готові присвятити цій книжці багато часу, принаймні спочатку. Тому пропоную кілька способів читання, залежно від того, скільки у вас є вільного часу.

Якщо у вас є десять хвилин: прочитайте назви розділів і першу сторінку кожного з них. Якщо мені пощастить, наприкінці десяти хвилини у вас раптом знайдеться для читання ще кілька вільних годин.

Якщо у вас є кілька годин: прочитайте два перші розділи й епілог. Усе інше можете швидко переглянути.

Якщо у вас є півдня: прочитайте лише заголовки — назви розділів — і висновки, виділені курсивом майже в кожному розділі. Якщо ви швидко читаєте, можете також ознайомитися зі вступним розділом і висновками кожного розділу.

Якщо у вас є час і терпіння читати від початку до кінця: раджу вам це зробити. Це найкращий спосіб. І я цим неабияк тішитимусь. Але ви все одно можете пропускати окремі нецікаві вам частини, читаючи лише заголовки.

ЖИТТЯ, ВСЕСВІТ І ВСЕ ІНШЕ

Що таке економіка?

Що таке економіка?

Читає, не знайомий із нашою темою, може вважати, що економіка — це наука про господарство. Якщо хімія вивчає хімічні речовини, біологія — живих істот, соціологія — суспільство, то економіка в такому разі має вивчати господарство.

Утім у найпопулярніших сучасних книжках зазначено, що економіка — це дещо значно більше. Автори книжок вишуковують відповідь на одвічне запитання «життя, Всесвіту та всього іншого» — як у науково-фантастичному «Путівнику Галактикою». До речі, за цим культовим гумористичним романом Дугласа Адамса 2005 року зняли фільм із Мартіном Фріменом (із фільму «Гобіт») у головній ролі.

Тім Гарфорд, журналіст газети Financial Times і автор популярної книжки «Економіст під прикриттям», стверджує, що економіка вивчає життя. Не випадково свою другу книжку він назвав «Логікою життя».

Ще не знайшлося економіста, який би заявив, що економіка пояснює Всесвіт. Як не крути, а це поки що залишається сферою діяльності фізиків, на яких протягом століть рівнялися економісти, прагнучи зробити зі свого фаху науку*. Щоправда, деяким економістам майже вдалося охопити Всесвіт: вони заявили, що економіка вивчає «цілий світ». Наприклад, підзаголовок другого тому популярної серії «Економічний натураліст» Роберта Франка звучить так: «Як економіка допомагає вам зрозуміти світ».

Тепер варто сказати про «все інше». Підзаголовок книжки «Логіка життя» — «Вступ до нової економіки про все на світі». Аналогічно

* Тут даються взнаки заздрощі до фізики.

в підзаголовку «Фрікономіки»^{*} Стівена Левітта і Стівена Дабнера — мабуть, найвідомішої наразі книжки з економіки — автори обіцяють дослідити «Прихований бік усього на світі». Роберт Франк також з усім цим погоджується, але висловлюється трохи обережніше. У підзаголовку до першої книжки із серії «Економічний натураліст» він обіцяє розповісти, «чому економіка пояснює майже все» (курсив мій).

То що ми маємо? Економіка (майже) охоплює життя, Всесвіт і все інше**.

Якщо подумати, це надто зухвала заява для дисципліни, не здатної зробити головного — пояснити, як працює господарство. А саме це, на думку більшості нефахівців, є її головним завданням.

Незадовго до фінансової кризи 2008 року більшість економістів запевняли, що ринки рідко помиляються, а сучасна економіка вже знайшла способи вирішувати всі їхні нечисленні проблеми. Роберт Лукас, лауреат Нобелівської премії з економіки 1995 року***, у 2003-му сказав, що «питання уникнення економічної депресії вже розв'язано»³. На величезний подив більшості економістів, 2008 року світ охопила фінансова криза****. Ба більше, вони навіть не спромоглися запропонувати дієві шляхи подолання її наслідків.

Схоже, економіка страждає від манії величчя. Інакше просто неможливо пояснити, як дисципліна, неспроможна впоратися з проблемами у власній сфері, може запевняти всіх у тому, що вона пояснює все (чи майже все) на світі.

^{*} Книжка вийшла друком у видавництві «Наш Формат». — Прим. ред.

^{**} До речі, від цього економістам мало б працюватися значно легше, адже ми вже знаємо відповідь на одвічне питання. Відповідь — 42. Однак поки що про це говорити не будемо.

^{***} Нобелівська премія з економіки не є справжньою Нобелівською премією. Наприкінці XIX століття шведський промисловець Альфред Нобель започаткував Нобелівську премію в кількох номінаціях (фізика, хімія, фізіологія, медицина, література та мир), а економічну премію започаткував Банк Швеції (Ріксбанк) 1968 року за назвою «Премія з економічних наук Банку Швеції пам'яті Альфреда Нобеля».

^{****} Це навряд чи здивувало б покійного Джона Кеннета Гелбрейта (1908–2006), який свого часу пожартував: «Економічні прогнози потрібні лише для того, щоб на їхньому тлі астрологія мала серйозний вигляд».

ЕКОНОМІКА ВИВЧАЄ РАЦІОНАЛЬНИЙ ВИБІР ЛЮДЕЙ...

Ви, мабуть, вважаєте мене несправедливим. Хіба всі ті книжки пишуться не для масового ринку, де битва за читачів така жорстка, що видавці й автори вимушені згущувати барви? Ви впевнені, що в серйозних академічних колах ніхто не робить гучних заяв про «всезнайство» своєї дисципліни.

Так, автори тих книжок справді згущують барви, але ж як вони це роблять? Ці люди могли б розповідати, що «економіка пояснює все, що стосується господарства», а натомість вони запевняють, що «економіка може пояснити не лише господарство, а й усе інше».

Так сталося через сьогоденішнє засилля так званої неокласичної школи економіки з її власним визначенням дисципліни. За стандартним формулюванням, яке вперше з'явилося в книжці Лайонела Роббінса «Есей про природу та значення економічної науки» 1932 року та вживається досі в різних версіях, економіка — це «наука, що досліджує людські вчинки як співвідношення між метою та обмеженими ресурсами, які можуть мати альтернативне використання».

Таким чином, економіка визначається за теоретичним підходом, а не за предметом. Економіка вивчає **раціональний вибір**, тобто вибір на підставі ретельного і систематичного розрахунку максимального досягнення мети за допомогою обмежених ресурсів. Гері Беккер, відомий економіст із Чикаго та лауреат Нобелівської премії з економіки 1992 року, зазначав, що цей розрахунок може стосуватися будь-чого: шлюбу, народження дітей, скоєння злочину або наркозалежності, а не лише таких суто «економічних» питань (у розумінні нефахівців), як праця, гроші й міжнародна торгівля. У 1976 році Беккер видав книжку «Економічний підхід до поведінки людини». Без перебільшень — автор справді стверджував, що економіку можна застосувати до всього на світі.

Тенденція до використання так званого економічного підходу до будь-чого, якій критики дали назву «економічний імперіалізм», сягнула апогею з виходом книжок на кшталт «Фріекономіки». У цій книжці майже не розповідається про суто економічні

питання в розумінні більшості людей. Натомість із неї можна дізнатися про японських сумоїстів, американських учителів, чиказьких наркоторгівців, учасників телегри «Слабка ланка», ріелтерів і Ку-клукс-клан.

Більшості читачів зрозуміло (і це визнають самі автори), що жоден з її героїв, окрім ріелтерів та наркоторгівців, ніяк не пов'язаний з економікою. Однак, на думку багатьох сучасних економістів, змови японських сумоїстів для допомоги одне одному чи підробка американськими вчителями оцінок учнів для покращення власних результатів так само важливі для економіки, як доцільність подальшого перебування Греції в Єврозоні, боротьба корпорацій Apple і Samsung за ринок смартфонів та способи зниження безробіття серед іспанської молоді (на час написання цих рядків вона становила понад 55%). Для цих економістів суто економічні питання не мають жодної переваги, адже вони лише частина того (перепрошую, звично, — всього), що може пояснити економіка, оскільки вони визначають її за теоретичним підходом, а не за предметом.

...ЧИ ГОСПОДАРСТВО?

Очевидну альтернативу такому визначенню, вже побіжно згадану мною, можна сформулювати так: економіка вивчає господарство. Та, власне, що таке господарство?

*Господарство — це все,
що пов'язане з грішми. Чи ні?*

Більшість читачів інтуїтивно розуміють, що господарство — це все, що стосується грошей: їхня відсутність, заробляння, витрати, заощадження, позики та їх повернення. Це не зовсім так, але для початку ознайомлення з господарством і економікою цього достатньо.

Ще одне: коли ми кажемо, що господарство стосується грошей, то не маємо на увазі фізичні гроші — банкноти, золоті монети або величезне, майже непідйомне каміння, що колись виконувало роль грошей на деяких тихоокеанських островах. Ні, все це лише символ. **Гроші** — символ того, що винні вам інші члени суспільства, або певна частка ресурсів суспільства, якої ви маєте право вимагати⁴.

Створення, продаж і купівля грошей та інших фінансових інструментів (акцій компаній, деривативів і численних складних фінансових продуктів, про які я розповім у наступних розділах) — це предмет вивчення великої галузі економіки за назвою «фінансова економіка». Наразі індустрія фінансових послуг домінує в багатьох країнах, тож чимало людей вважають, що економіка зводиться до фінансової економіки, хоча насправді це лише незначна її частина.

Ви можете отримувати гроші (або право вимагати певні ресурси) в кілька способів. Значна частина економічної науки займається (чи принаймні мала б займатися) саме цим.

Праця — найпоширеніший спосіб отримання грошей

Найбільш звичний спосіб отримати гроші (якщо, звісно, ви не народилися заможним) — це працювати (включно з тими випадками, коли ви працюєте самі на себе). Тож економіка займається питанням *праці*, яке можна розглядати під різним кутом.

Працю можна розглядати з позиції окремого працівника. Працевлаштування та розмір зарплати залежать від ваших навичок і попиту на них. Ви можете отримувати дуже високу зарплату, володіючи рідкісними навичками, як, скажімо, футболіст Крістіану Роналду. Також ви можете втратити роботу через те, що хтось винайде машину, яка виконуватиме вашу роботу в сто разів швидше, — як це сталося з містером Бакетом, батьком Чарлі, котрий закручував кришки на тюбиках із зубною пастою, в екранізації твору Роальда Дала «Чарлі та шоколадна фабрика» 2005 року*. Може також статися, що вам доведеться погодитися на нижчу зарплату й гірші умови праці, оскільки ваша компанія стане збитковою через дешевий імпорт, наприклад, із Китаю. Ситуацій може бути безліч. Для розуміння сутності праці навіть на рівні одного працівника нам потрібно знати про його навички, технологічні нововведення й особливості міжнародної торгівлі.

Зарплата й умови праці також значною мірою залежать від «політичних» рішень, що змінюють масштаби та характеристики ринку

* У книжці (Дал, Рояльд. Чарлі і шоколадна фабрика / Рояльд Дал. — К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА. — 2005), щоправда, містер Бакет втратив роботу не через машину, яка його замінила, а тому, що його фабрика збанкрутувала. — Прим. ред.

праці (я взяв «політичні» в лапки, бо насправді межа між економікою та політикою розмита, але про це ми поговоримо пізніше, в 11 розділі). Вступ східноєвропейських країн до Європейського Союзу значно вплинув на зарплату й поведінку робітників у Західній Європі — на їхніх ринках праці різко зросла кількість робочої сили. Обмеження на працю дітей наприкінці XIX — на початку XX століття мало зворотний ефект: ринок праці скоротився, а значна кількість потенційних робітників опинилася поза його межами. Нормативні вимоги до робочого часу, умов праці та мінімальної зарплати — усе це приклади менш масштабних «політичних» рішень, що впливають на нашу роботу.

У господарстві гроші рухаються

Окрім праці, гроші можна отримувати внаслідок їхнього **руху (коломобігу)**. Це коли вам просто дають їх готівкою або натурою, тобто шляхом безпосереднього надання товарів (наприклад, їжі) або послуг (наприклад, початкової освіти). Готівкою чи натурою гроші можуть рухатися по-різному.

Існують гроші, що приходять від близьких вам людей. Наприклад, фінансова підтримка дітей з боку батьків, турбота про літніх родичів чи подарунки від членів громади на весілля вашої дочки.

Також існують благодійні пожертви, коли гроші добровільно перераховують незнайомцям. Поодинокі абогуртом (через корпорації та добровільні об'єднання) люди віддають кошти добродчинним організаціям, які допомагають нужденним.

Кількісно добродчинність помітно поступається рухові грошей через державні органи, що збирають податки з одних, аби підтримувати інших. Логічно, що економіка значною мірою займається державним фінансуванням, тому один із її розділів зветься економікою державного господарювання.

Навіть у дуже незаможних країнах діють державні механізми, за якими готівкові кошти або товари натурою (приміром, безкоштовні крупини) надаються групам населення, яким живеться найгірше (літнім людям, людям з обмеженими можливостями, малозабезпеченим). У заможніших країнах, особливо в Європі, існують значно більш масштабні механізми руху грошей, а виплачувані суми доволі

значні. Такі держави називають **державами загального добробуту**; в них діє **прогресивне оподаткування** (ті, хто більше заробляє, платять пропорційно більше податків із доходів) і **загальні блага** (всі громадяни, а не лише найбідніші чи інваліди мають право отримувати мінімальний дохід і базові медичні, освітні та інші послуги).

Зароблені та переміщені ресурси споживаються у вигляді товарів і послуг

Якщо ви вже отримали доступ до ресурсів через працю або рух коштів, то споживаєте їх. Ми фізичні істоти, тож нам потрібні хоча б мінімальна кількість їжі, одягу, енергії, житло та інші **товари** для задоволення базових потреб. Більш «високі» духовні потреби змушують нас споживати товари іншого типу: книжки, музичні інструменти, спортивні знаряддя, телебачення, комп'ютери тощо. Ми також купуємо та споживаємо **послуги**: проїзд у громадському транспорті, сервіс перукарень, обіди в ресторанах чи відпочинок за кордоном⁵.

Із цього випливає, що економіка вивчає **споживання**: як люди розподіляють гроші на різні види товарів і послуг, як обирають продукт в умовах конкуренції, як споживачами маніпулюють та/або інформують їх через рекламу, як компанії витрачають гроші на підвищення престижу торгової марки тощо.

У будь-якому випадку товари і послуги потрібно виробляти

Для того, щоб споживати товари і послуги, спершу їх потрібно виробити. Товари — на фермах і фабриках, послуги — в офісах і крамницях. Це вже царина **виробництва** — частини економіки, яку найчастіше оминає неокласична школа, оскільки, ставши панівною у 1960-ті роки, вона зосереджується на обміні й споживанні.

У традиційних підручниках виробництво виступає в ролі такої собі «чорної скриньки», де **праця** (робота, яку виконують люди) та **капітал** (інструменти й обладнання) певним чином поєднуються для створення товарів і послуг. Майже нічого не пишуть про те, що виробництво — не лише поєднання абстрактних одиниць, праці і капіталу, а й вирішення багатьох дрібних, проте дуже важливих питань. Зазвичай їх не пов'язують з економікою, хоча вони надзвичайно важливі для неї: місце розташування фабрики, контроль

за робітниками, робота з профспілками, систематичне удосконалення технологій через дослідження їхньої якості тощо.

Економісти зазвичай радо перекладають вивчення цих питань на плечі інших — інженерів і менеджерів виробництва.

Проте, якщо подумати, виробництво є підмурівком, на якому тримається будь-яке господарство. І справді: зміни в галузі виробництва були, як правило, головними причинами соціальних змін. Світ, у якому ми живемо, є саме таким завдяки послідовним змінам технологій та інститутів, пов'язаних із виробництвом, що сталися після Промислової революції. Фахівці з економіки й ті, хто формує свою думку, дослухаючись до них, мали б приділяти виробництву значно більшу увагу.

Висновки: економіка як вивчення господарства

Я вважаю, що економіку слід визначати не за її методологією чи теоретичним підходом, а за предметом, як це відбувається в усіх інших дисциплінах. Предметом економіки має бути господарство, що охоплює гроші, працю, технології, міжнародну торгівлю, податки та інші категорії, пов'язані з тим, як ми виробляємо товари й послуги, розподіляємо отримані прибутки та споживаємо вироблену продукцію. Економіка не вивчає «життя, Всесвіт і все інше» (або «майже все інше»), як думає багато хто з економістів.

Таке визначення економіки в цій книжці — її докорінна відмінність від більшості інших.

В інших книжках економіку визначають через методологію і наголошують, що існує лише один правильний спосіб займатися нею — неокласичний. У деяких книжках зовсім низької якості ви не знайдете й згадки про існування інших економічних шкіл, окрім неокласичної.

Визначаючи економіку через її предмет, ця книга наголошує: є чимало способів займатися економікою; у кожного — свої сфери застосування, «білі плями», переваги та недоліки. Зрештою, від економіки ми бажаємо отримати якомога точніше пояснення різних економічних явищ, а не постійні «докази» того, що певна економічна теорія здатна пояснити не лише економіку, а й усе на світі.